

Zahraniční politika v oblasti lidských práv Postup a metody analýzy

ŠTĚPÁNKA ZEMANOVÁ

Foreign Policy in the Field of Human Rights – Towards Methods of Analysis

Abstract: Contemporarily human rights are ranked among the most crucial foreign policy priorities in many countries. At the same time numerous states are forced to consider the human rights agenda under growing international pressure. The substance of foreign policy in the field of human rights, its intensity and instruments vary in many different aspects.

The paper focuses on foreign policy in the field of human rights analysis. Its aim is to comprehend and extend prevailing methods in order to obtain an analytical scheme applicable to almost every country. To fulfil this aim it includes several steps, the most important of which are: examining the essence of analysing foreign policy in the field of human rights as a specific part of the foreign policy agenda, introduction and elaboration of the so called Mower's apparatus, interpretation of foreign policy in the field of human rights using different levels of analysis and developing methods of its evaluation. In the end the paper summarises the current state of research and makes some recommendations for the future.

Key words: human rights protection, foreign policy in the field of human rights, analytical methods and criteria, levels of analysis in IR, foreign policy in the field of human rights evaluation.

V poslední době v mezinárodní politice stále častěji dochází k událostem, které svědčí o rostoucím významu lidských práv a o problémech, vyplývajících z jejich odlišných koncepcí. Zatímco v období bipolárního rozdělení světa agenda lidských práv neřídka ustoupila jiným politickým potřebám, v současnosti ji mnoho států řadí na čelní místa mezi svými zahraničněpolitickými prioritami, i když se často objevují rozpory mezi rétorikou a praxí. Nemalý počet dalších zemí je jí nucen věnovat pozornost kvůli sílícímu mezinárodnímu tlaku. Charakter zahraniční politiky v oblasti lidských práv, intenzita sledování jejích cílů i nástroje využívané k její realizaci jsou však dost rozdílné. Liší se též záběr konkrétních aktivit, vyvíjených jednotlivými státy, a to jak co do rozsahu práv, na něž se zaměřují, tak co do okruhu zemí, jež jsou do takových aktivit zahrnuty.

Tato stať se zabývá metodikou analýzy politiky v oblasti lidských práv jako ve specifické součásti zahraničněpolitických aktivit. Vychází přitom z obecné analýzy zahraniční politiky a z dílčích konceptů, vyvinutých pro sledování politiky v oblasti lidských práv, kterou aplikují západní státy. Z prvně zmíněné oblasti využívá tzv. analytických rovin, na nichž se identifikují jednotlivé faktory, ovlivňující tvorbu a realizaci zahraniční politiky. V rámci druhého okruhu staví zejména na kritériích studia zahraniční politiky v oblasti lidských práv, definovaných pro potřeby USA Alfredem Glennem Mowerem. Uvedené přístupy se snaží syntetizovat. Zároveň je rozšiřuje o některé další prvky, zejména o proměnné, využívané Kathrynou Sikkinkovou, Miao-lingou Hasenkampovou a Jackem Donnellym, a o nástroje pro hodnocení zahraniční politiky v oblasti lidských práv, aplikované například Janem Egelandem nebo Andrewem Williamsem (*Mower, 1987; Sikkink, 2004; Hasenkamp, 2004; Donnelly, 2000; Egeland, 1988; Williams, 2005*).

Pojetí metodického postupu analýzy zahraniční politiky v oblasti lidských práv vychází – jak již bylo naznačeno – z předpokladu, že pojem zahraniční politika v oblasti lidských práv nelze redukovat na aktivity směřující k ochraně lidských práv, ale zahrnuje i vystoupení proti silám podporujícím lidská práva a snahu tlumit nebo zcela eliminovat jejich tlaky. Je tedy jakýmsi souhrnem taktik a protitaktik, které v oblasti lidských práv uplatňují jednotlivé státy.

Prostřednictvím syntézy a rozšíření dosavadních metod se stať snaží najít komplexní přístup, použitelný pro jakýkoli stát bez ohledu na jeho příslušnost k určitému civilizačnímu okruhu a na charakter jeho politického systému, respektive na jakýkoli typ lidsko-právní politiky (viz dále). Tím přesahuje dosavadní rámec poznání, omezený až na výjimky (například Forsythe /ed./, 2000 d; Wan, 2001) na demokracie západního světa. Vedle široké aplikovatelnosti hledaného souboru kritérií k dílčím cílům platí také zajištění kontinuity výzkumu a možnosti komparace v čase i v prostoru. V neposlední řadě jde rovněž o identifikaci hlavních témat, jimiž by se teoretické studium politiky v oblasti lidských práv mělo zabývat v budoucnosti.

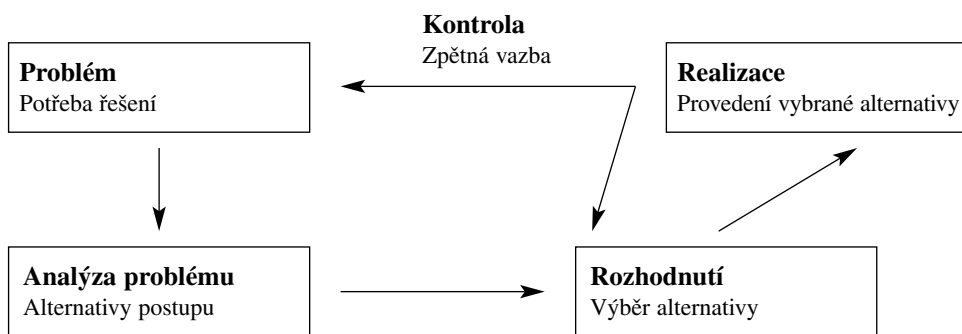
K naplnění uvedených cílů stať postupuje ve čtyřech krocích. Nejprve vymezuje předmět a podstatu obecné analýzy zahraniční politiky a politiky v oblasti lidských práv jako v její specifické oblasti.¹ Poté se zabývá Mowerovým aparátem a možnostmi jeho rozšíření.² V další fázi sleduje interpretační kritéria působící na jednotlivých analytických rovinách.³ Nakonec se zamýšlí nad nástroji hodnocení zahraniční politiky v oblasti lidských práv.⁴ Zde ukazuje především limity, s nimiž je spojeno jejich využití.

ANALÝZA ZAHRAJNIČNÍ POLITIKY – OBECNÝ POHLED

Problematika obecné analýzy zahraniční politiky patří už od padesátých let minulého století k hlavním tématům teorie mezinárodních vztahů. Do popředí ji vynesla interparadigmatická diskuze mezi stoupenci realistických přístupů ke studiu mezinárodních vztahů, kteří ve své práci hojně využívali historických metod, a tzv. behavioralisty, usilujícími o dosažení exaktnosti typické pro přírodní vědy a preferujícími ryze teoretické přístupy před jejich kombinací s historickými přístupy.⁵

Analýza zahraniční politiky pojímá zahraniční politiku jako rozhodovací proces, složený z několika fází. Na jeho počátku stojí zjištění potřeby řešit určitý problém nebo určitou situaci. Následuje rozbor problému, navržení možných alternativ řešení a výběr alternativy, která se zdá jako nejvhodnější. Nakonec přichází realizace vybraného chování a zpětná vazba v podobě hodnocení, nakolik se podařilo nebo nepodařilo splnit vytyčené cíle, respektive problém odstranit. Postup, schematicky znázorněný na následujícím obrázku, je obdobný, ať už jde o dlouhodobá obecná strategická rozhodnutí, nebo o krátkodobé dílčí taktické kroky.

Zahraníční politika jako rozhodovací proces

→ průběh rozhodovacího procesu

Základem studia zahraniční politiky je získávání dat prostřednictvím kritického pozorování. Data se uspořádávají do stejnorodých myšlenkových celků, umožňujících abstrakci a generalizaci. K sestavení celků slouží *soustava ustálených kategorií* jako kontext zahraniční politiky, podoba rozhodovacího procesu, typy cílů a nástrojů a podobně.

Spolu s uvedenými proměnnými se sledují faktory, které zahraniční politiku státu, respektive její jednotlivé kroky, ovlivňují. Pro zachycení všech dílčích vlivů je využíváno tři až pěti *analytických rovin*:

1. rovina individuální,
- (2.) rovina rozhodovacích procesů,
3. rovina státu jako celku,
- (4.) rovina mezinárodních subsystémů,
5. rovina mezinárodního systému (*Drulák – Druláková, 2000, s. 23–24; Hasenkamp, 2004, s. 46–53; Buzan, 2001, s. 105–121; Bláha, 1968, s. 60–61 a 160–162*).

O správném počtu a přesném vymezení jednotlivých rovin nepanuje shoda. Jejich volba v zásadě závisí na jednotlivých autorech. Do jisté míry ji ovlivňuje stupeň obecnosti, s jakým se analýza zahraniční politiky provádí. Pro rozbor obecných rysů postačí členění do menšího počtu rovin. Podrobnější pohled zpravidla vyžaduje rozdělení do více úseků, popřípadě je třeba zavést vedle této vertikální struktury ještě strukturu horizontální (*blíže viz Buzan, 2001, s. 118–121*). Stejně tak se mění i nastavení souboru veličin odrážejících charakter zahraniční politiky.⁶

Zkoumání dílčích úseků zahraniční politiky jako bezpečnostní politiky, vnější ekonomické a obchodní politiky a samozřejmě též politiky, týkající se lidských práv, vyžaduje specifický přístup, odpovídající povaze té které oblasti. I ten spočívá v nalezení souboru kategorií a v nastavení hodnot nejvhodnějších pro věrné zachycení daného úseku zahraniční politiky, v adekvátní volbě analytických rovin a v identifikaci faktorů, které je třeba v rámci konkrétních analytických rovin považovat za kritické.

ZAHRANIČNÍ POLITIKA V OBLASTI LIDSKÝCH PRÁV

Zahraniční politika v oblasti lidských práv bývá považována za relativně nový jev, spojený s obdobím po roce 1945. Ve skutečnosti má však dlouhé historické kořeny, neboť téměř ve všech dějinných epochách vznikaly momenty, kdy se státy snažily chránit jednotlivce vně svého teritoria a kdy se jim jiné státy pokoušely v těchto aktivitách bránit.⁷

Po druhé světové válce se zahraniční politika v oblasti lidských práv vyvíjí ve dvou základních etapách. Nejprve se zaměřuje na budování mezinárodního standardu, odrážejícího základní principy nakládání s každou lidskou bytostí. Od poloviny 70. let 20. století díky existenci závazných mezinárodních norem (zejména Paktů o lidských právech) vznikají podmínky pro systematičtější snahy o ovlivňování situace uvnitř jednotlivých zemí.⁸ V širším měřítku tak začíná působení proti nedodržování lidských práv ze strany vládních garnitur, popřípadě dalších politických subjektů, i odpor, který je takovému úsilí kladen (*blíže k této problematice viz například Ishay, 2004, s. 27–35; Hájek, 1998, s. 11; Sudre, 1997, s. 23–25*).

V současnosti se pod pojmem *zahraniční politika v oblasti lidských práv* rozumí především ta část zahraničněpolitické agendy, která se zabývá ochranou lidských práv vymezených v Mezinárodní listině práv,⁹ popřípadě v dalších mezinárodních právních i politických dokumentech. Z tohoto pohledu sem spadají zejména aktivity na podporu rozvoje mezinárodních závazků v oblasti ochrany lidských práv, angažovanost v mezinárodních organizacích, kritika nedodržování lidských práv jinými státy a snaha o zlepšení situace v takových státech. Za hlavní aktéry politiky v oblasti lidských práv se považují moderní demokracie, na jejichž území je garantován a respektován určitý standard ochrany lidských práv a které se takový standard z různých důvodů snaží zajistit i pro obyvatelstvo

nedemokratických zemí. Rekrutují se především ze států náležejících k euroatlantické civilizaci. Postupně však mezi nimi přibývá i zástupců jiných civilizačních okruhů. V souladu s vymezením dvou poválečných etap politiky v oblasti lidských práv jsou v jejich přístupu rozlišována dvě vývojová stadia – *prosazování standardu lidských práv* na mezinárodní úrovni a s ním spojená angažovanost v mezinárodních organizacích se považují za stadium nižší, snahy poukazovat na situaci v jiných státech a *ovlivňovat nepříznivou situaci* v oblasti lidských práv, která zde panuje, představují formu vyšší.

Uvedené pojetí zahraniční politiky v oblasti ochrany lidských práv je však poněkud zúžené. Jak již bylo uvedeno, v širším smyslu realizují politiku v oblasti lidských práv i nedemokratické autoritářské a totalitní režimy, které na svém území lidská práva porušují. Vystupují zde jako protihrači prvně zmíněných zemí. Snaží se čelit mezinárodním tlakům, které je nutí k přijímání nových závazků směrem navenek a k omezení porušování lidských práv uvnitř. V práci *Human Rights and Comparative Foreign Policy* je tato skutečnost demonstrována na příkladu Íránu. Zachary Karabell zde ukazuje, že antiamerický orientovaný Írán dlouhodobě odmítá mezinárodní snahy o zlepšení situace v oblasti ochrany lidských práv jako projevy mocenských ambic USA a jejich spojenců bez ohledu na to, odkud přicházejí a zda k jejich původcům patří státy, mezinárodní mezivládní organizace nebo nevládní subjekty. Mezinárodnímu standardu lidských práv v duchu kulturního relativismu staví naroveň nebo nadřazuje principy islámské víry. Zároveň se snaží odvádět pozornost k jiným problémům – k otázce práva na sebeurčení Palestinců, k pozici muslimských menšin ve Francii a v Německu, k tzv. dvojímu standardu uplatňovanému některými státy a k dalším (Karabell, 2000, s. 211–219).

Řadu podobných příkladů nabízí též Čína. Porušování lidských práv v ČLR je velmi intenzivně sledováno od masakru studentů na náměstí Tchien-an-men, k němuž došlo na sklonku jara roku 1989. Od tohoto momentu Čína čelí nepřetržité mezinárodní kritice¹⁰ a je nucena o lidských právech jednat s řadou států i institucí jak na bilaterální, tak i na multilaterální bázi. Přitom stále zdokonaluje taktiky, které účinnost úsilí jejích partnerů podstatně limitují. Například v roce 1997 se Číně díky obratnému propojení problematiky lidských práv s ekonomickými otázkami podařilo narušit jednotný postup členských států Evropské unie (EU) při předkládání rezoluce odsuzující její humanitární excesy v Komisi OSN pro lidská práva. Podobně se snaží eliminovat tlaky v podobě dialogu o lidských právech, který je nucena vést s více než desítkou demokratických vlád (Nesshöver, 1999, s. 225–234; Hasenkamp, 2004, s. 444; Youngs, 2001, s. 170; *Case Studies in Sanctions and Terrorism*, S. I., s. 11).

Pro zahraniční politiku směřující k podpoře lidských práv se vlády rozhodují dobrovolně na základě hodnot, sdílených obyvatelstvem příslušného státu, společenské poptávky, regionálních i globálních trendů, popřípadě dalších faktorů. Zahraniční politika zaměřená proti lidským práвам je naopak vynucená, má spíše charakter reakce než akce. Poměrně dobře to zachycuje *spirálový model změny v oblasti lidských práv*, vyvinutý Thomasem Risseem a Kathrynou Sikkinkovou (Risse – Sikkink, 2000 b, s. 17–35). Tento model neslouží primárně k analýze zahraniční politiky. Z konstruktivistické pozice objasňuje proces socializace norem v oblasti lidských práv, tedy postup, jakým si autoritářské a totalitní státy normy osvojují a jak se začínají podle nich chovat. Zároveň však poměrně výstižně odráží stadia, jimiž politika proti lidským práвам prochází.

Předstupněm tvorby a realizace politiky proti lidským práвам je podle Risseho a Sikkinkové fáze *represe*. V ní se stát po různě dlouhou dobu dopouští různě závažného porušování lidských práv. V určitém momentě jeho chování vyvolá mezinárodní odezvu a vznikne tlak, aby situaci napravil. Rychlost nástupu mezinárodní odezvy i její intenzita souvisí s charakterem represe, jsou však ovlivněny též dalšími okolnostmi – především tím, zda se najdou pozorovatelé, kteří jsou na mezinárodním fóru incidentům schopni zajistit dostatečnou publicitu.¹¹ Na známé masakry v jihoafrickém Sharpeville (1960), na pekingském náměstí Tchien-an-men (1989) či v timorském Dili (1991) reagovalo mezi-

národní společenství téměř bezprostředně, neboť se rychle rozšířily realistické zprávy o jejich průběhu. Tvrdé potlačení studentských demonstrací v Mexico City v roce 1968, po němž mexická vláda udržela informační toky pod kontrolou a značně podhodnotila počty obětí, pozornost mezinárodního společenství nepřitáhlo, přestože zde o několik dnů později měly začít olympijské hry (*Risse – Sikkink, 2000 b, s. 22; Keck – Sikkink, 1998, s. VIII; Bertrand, 2004, s. 141*).

Mezinárodní tlak vede k přechodu do prvního stadia – *odmítání*. Příslušná země se snaží odvrátit kritiku porušování lidských práv buď tím, že ji prezentuje jako nepřípustný zásah do své státní suverenity, nebo prostřednictvím zpochybňování konceptu lidských práv jako takového, popřípadě kombinací obou přístupů. Předpokladem odmítání je nepevná pozice norem, sloužících k ochraně lidských práv v mezinárodním systému a v mezinárodním společenství. V regionech, kde se lidská práva podařilo zakotvit pevněji, toto stadium zahraniční politiky odpadá. V západní Evropě se nevyskytlo od konce šedesátých let minulého století, ze střední a východní Evropy a z Latinské Ameriky začíná mizet v devadesátých letech a dochází zde přímo k přechodu do druhé fáze. Mekku prvního stadia tak zůstává především africký a asijský kontinent.

Druhou fází zahraniční politiky v oblasti lidských práv představuje u států porušujících lidská práva *taktický souhlas*. Zde jsou ochotny činit určité ústupky, spočívající například ve větší toleranci k projevům odporu vůči režimu nebo v propouštění politických vězňů. Přistupují k nim však pouze proto, aby odvrátily sankční opatření, zmírnily mezinárodní izolaci, zajistily své ekonomické potřeby nebo posílily vlastní bezpečnost. Z obdobných důvodů roste jejich ochota přijímat mezinárodní závazky v oblasti lidských práv a pomalu klesá intenzita vystoupení proti lidským právům jako takovým i snaha odvrátit zásahy do vnitřní suverenity.

Po taktickém souhlasu přichází stadium *normativního statutu*. Pro ně je typické přijetí mezinárodních norem a jejich promítnutí do vnitrostátního zákonodárství, vytvoření určitých mechanismů, jejichž prostřednictvím se může obyvatelstvo domáhat svých práv, ale též pokračující porušování lidských práv ze strany státních orgánů. Zahraniční politika zaměřená proti lidským právům v tomto stadiu ustává. Státy se naopak začínají na lidská práva odvolávat, ale činí tak z instrumentálních důvodů. Poslední stadium se vyznačuje *uznáváním mezinárodního standardu lidských práv směrem navenek a dodržováním příslušných norem uvnitř*. Jeho nástup je zpravidla spojen s výraznými změnami uvnitř politického systému. V zahraniční politice v oblasti lidských práv se nemusí projevovat výraznější aktivitou, ale může se v něm rozvíjet i činnost na podporu mezinárodního standardu, popřípadě na jeho dodržování jinými zeměmi, jde tedy o přechod k prvnímu typu.

Na zmíněné rozdělení nelze pohlížet černobílou optikou. I u států s rozvinutou politikou na podporu lidských práv se objevují prvky defenzivy. Jasným dokladem jsou Spojené státy americké, které často čelí kritice pro různé nedostatky, a to nejen ze strany nedemokratických zemí, snažících se oplácet americké akce na podporu lidských práv, ale i ze strany ostatních demokracií¹² (*Forsythe, 2000 c, s. 28*). Represivní státy zase mohou některá práva podporovat, ačkoli jiná zpochybňují; v minulosti se tak často dělo například u práva na sebeurčení nebo u práva na rozvoj. Přesto však toto rozdělení pomáhá mezi aktéry na kolbišti mezinárodní ochrany lidských práv jasně vymezit tři základní skupiny – *iniciátory*, u nichž převažuje podpora lidských práv, *protihráče*, kteří proti lidským právům častěji vystupují, a ze současného světa postupně mizející *neaktivní*, v jejichž zahraniční politice nemají lidská práva významnější místo. Výhodou je, že uvedené rozdělení přímo nevyjadřuje míru porušování lidských práv uvnitř jednotlivých států, a proto se není třeba vyrovnávat se skutečností, že k porušování (i když rozdílného charakteru) dochází prakticky ve všech státech.¹³ Dále jednotlivé skupiny nevymezuje prostřednictvím vnitropolitických charakteristik, a tak se vyhýbá problémům definice obsahu pojmů demokratický, nedemokratický, autoritářský nebo totalitní. Zároveň odráží jeden ze zá-

kladních typů interakcí, k nimž v oblasti ochrany lidských práv v mezinárodním měřítku dochází.

CHARAKTERISTIKA ZAHRANIČNÍ POLITIKY V OBLASTI LIDSKÝCH PRÁV POMOCÍ UPRAVENÝCH MOWEROVÝCH KRITÉRIÍ

Zahraniční politika v oblasti lidských práv rozvíjená iniciátory je již delší dobu předmětem intenzivního studia. Zkoumání protihráčů zatím nedosáhlo zdaleka takového rozsahu, i když prací, které se jim věnují, v poslední době rovněž přibývá. Veličiny mající postihnout povahu zahraniční politiky byly proto dosud nastavovány tak, aby odpovídaly potřebám sledování skupiny iniciátorů. Většina z nich je však v původní podobě nebo s mírnou úpravou aplikovatelná i na protihráče.

Patrně nejširší soubor veličin pro obecnou charakteristiku zahraniční politiky v oblasti lidských práv představil v práci *Human rights and American Foreign Policy* Alfred Glenn Mower (*Mower, 1987*). Ke srovnání postupu USA v období Carterovy a Reaganovy administrativy zde využil pětice proměnných: důvodu, priority, definice, cílů a záběru. *Důvod* objasňuje, proč se lidská práva stala součástí zahraniční politiky. V případě iniciátorů zachycuje, nakolik je rozvoj zahraniční politiky lidských práv motivován mocenskopolitickými nebo etickými aspekty, snahou šířit identitu příslušného státu, aktivitou lobby, tlakem veřejného mínění a podobně. U protihráčů zase odkryje faktory, které vyvolaly defenzivní reakci a vedly k vystoupení proti lidským právům jako takovým anebo proti tlakům, směřujícím k jejich dodržování na mezinárodní scéně. Například podle projevu, který v roce 1985 pronesl v rámci OSN, před Komisí pro lidská práva, pozdější australský ministr zahraničí Gareth Evans, australský důraz na lidská práva odráží skutečnost, že si „společnost jasněji a silněji uvědomuje význam lidských práv, vyplývající z australské tradice demokratických hodnot a vlády práva“ (*Evans, 1985, citováno dle Mower, 1987, s. 2*). Britská politika podle oficiálních webových stránek ministerstva zahraničí a commonwealthu odráží „ambice a hodnoty... společnosti, zahrnující respektování demokracie, spravedlnosti a vlády práva“ (*The Place of Human Rights in UK Foreign Policy, S. 1, citováno dle Hasenkamp, 2004, s. 219*). Čínskou defenzivu na přelomu 70. a 80. let minulého století vyvolal rostoucí zájem o situaci na jejím území, spojený mimo jiné s pravidelnou analýzou aktuálního stavu ve zprávě o lidských právech, zveřejňované Ministerstvem zahraničí Spojených států amerických. Vzhledem k tomu, že tento tlak nebyl ve srovnání s pozdějším obdobím příliš intenzivní, musela zároveň odrážet i skutečnost, že došlo ke změně vlády a s ní spojeným reformním procesům a že se zahraniční politika začala posouvat od autarkie k otevírání se světu (*Wan, 2001, s. 4–5 a 17*).

Priorita stanoví, jaké místo v rozhodování o zahraniční politice zaujmou lidská práva, jak se zařadí do hierarchie cílů zahraniční politiky a zda mezi nimi a ostatními cíli vznikne vztah nadřazenosti a podřazenosti. Norská vláda označila lidská práva za tradičně důležitou součást své zahraniční politiky v *Bílé knize* z 22. 4. 1977. Zde také uvedla, že příslušné aktivity mohou vést k napětí ve vztazích Norska s jinými zeměmi, avšak i při tomto nebezpečí by měly zůstat „integrální a podstatnou součástí norské zahraniční politiky“. Obdobně se vyjádřil též nizozemský Poradní výbor pro lidská práva a zahraniční politiku v dokumentu, nazvaném *Lidská práva v zahraniční politice v roce 1979* (*Mower, 1987, s. 2; Baehr, 2000, s. 74*).

Zatímco iniciátoři stupeň priority zahraniční politiky obvykle jasně deklarují a je zjištělný z programových prohlášení jejich vlád nebo z koncepčních dokumentů ministerstev zahraničí (viz například *Canada's International Policy Statement, 2005; Declaration of Foreign Policy, 1999; Koncepce zahraniční politiky na léta 2003–2006, 2003; Støre, 2005; UK International Priorities..., 2003*), u protihráčů se jeho explicitní vyjádření neobjevuje. Přesto jej lze i v těchto případech vysledovat na základě určitých indicií. Ze spi-

rálového modelu Risseho a Sikkinkové je zřejmé, že akcent kladený na defenzivu v oblasti lidských práv roste s růstem mezinárodního tlaku na dodržování lidských práv, s rozšiřováním aktivit domácí opozice a se zhoršující se pozicí vládnoucího režimu. Dále jej umocňují bezpečnostní nebo ekonomické potřeby, k jejichž naplnění je potřeba součinnosti s iniciátory vyvíjejícími tlak na dodržování lidských práv.

Definice odráží, která lidská práva budou podporována a chráněna, nebo proti kterým lidských právům bude vedena defenzivní politika. Může jít o celé spektrum lidských práv podchycených v mezinárodněpolitických a mezinárodněprávních dokumentech nebo pouze o užší skupiny. Potom definice určuje, v čem dané zúžení spočívá. Spojené státy americké jsou známé omezováním konceptu lidských práv na práva občanská a politická. Současnému prezidentu George H. W. Bushovi je dokonce vytýkána ještě větší redukce – na otázky spojené s lidskou důstojností a svobodou, o nichž se často zmiňuje ve svých projevech. Kubánská diplomacie odmítá kritiku pro porušování občanských a politických práv. Současně se však nezřídky odvolává na práva ekonomická a sociální (například pokud poukazuje na negativní dopady hospodářských sankcí, jež jsou na ni uvaleny, na řadové obyvatelstvo). Na základě zkušeností z nedávné minulosti je možné říci, že jde o chování typické pro socialistické státy. Podobné prvky se objevily v politice zemí zapojených do helsinského procesu. Když Západ upozorňoval na nedodržování závazků obsažených v *Helsinském závěrečném aktu*,¹⁴ oplácely mu vystoupeními proti porušování práva na práci, na vzdělání, na přiměřenou zdravotní či sociální péči a podobně. Podle Jacka Donnellyho je vedle definice vhodné sledovat rovněž způsob jejího zdůvodnění. Tím se podchytí tendence směřovat k určitými ideovým proudům rozšířeným v oblasti lidských práv, ať již jde o univerzalizmus, nebo o kulturní relativismus, akcentující asijské hodnoty, specifika islámu či další (*Mertus, 2004, s. 57–59; Eguizabal, 2000, s. 286; Donnelly, 2000, s. 310–315*).

Cíle vymezují, jakým účelům má zahraniční politika lidských práv posloužit. Z předcházejícího výkladu vyplývá, že v rámci této kategorie je třeba nejprve rozlišit, zda jde o cíle spadající skutečně do oblasti ochrany lidských práv nebo o naplnění jiných zahraničněpolitických potřeb – mocenských, bezpečnostních, ekonomických..., popřípadě o kombinaci obojího. Rozlišení je společné pro iniciátory i protihráče. Pokud se týká vlastních cílů v oblasti lidských práv, bylo již zmíněno, že v politice iniciátorů se historicky rozlišují dva základní typy: *prosazování mezinárodního standardu* lidských práv a snaha *ovlivnit nepříznivou situaci* v oblasti lidských práv v ostatních (zejména nedemokratických a totalitních) zemích. V rámci druhého typu je třeba dále zkoumat, zda má politika v oblasti ochrany lidských práv charakter *solidární* (pomoc obyvatelstvu nacházejícímu se v tíživých životních podmínkách) nebo *socializační* (snaha o změnu vnitropolitických podmínek, zapojení cílového státu do tzv. mírové zóny demokratických zemí a podobně).

V politice protihráčů tvoří protějšky zmiňovaných cílů snaha *brzdit rozvoj mezinárodních standardů* a *zpochybnout již existující mezinárodní normy* k ochraně lidských práv a snaha *eliminovat tlaky na zlepšování situace* v oblasti lidských práv, které k nim směřují z mezinárodního prostředí. Spirálový model Risseho a Sikkinkové v rámci úsilí o eliminaci tlaků na zlepšení situace jako zvláštní kategorii vyčleňuje tzv. *instrumentální adaptaci* – formální přijetí závazků v oblasti lidských práv bez jejich praktického dodržování.

Poslední proměnnou, kterou Mower považuje za kritickou, představuje *záběr*. Na rozdíl od předcházejících čtyř ovšem nemá smysl tuto proměnnou sledovat ve všech případech. Použitelná není například u iniciátorů, zaměřených na rozvoj mezinárodního standardu ochrany lidských práv bez výraznější politiky, usilující o jeho praktické prosazování. Pokud se iniciátoři snaží ovlivňovat situaci v ostatních zemích, záběr ukazuje, zda své aktivity pojmají globálně nebo pouze s omezenou geografickou působností. U protihráčů zase může podchytit, zda vyvíjejí defenzivní politiku vůči všem

zemím, jež na ně v oblasti lidských práv tlačí, nebo jestli si vybírají pouze některé a jakým způsobem.

MOŽNOSTI ROZŠÍŘENÍ MOWEROVA APARÁTU

I když obraz zahraniční politiky v oblasti lidských práv, sestavený pomocí Mowerových kritérií, je již sám o sobě poměrně výstižný a umožňuje komparaci v prostoru i v čase, může být ještě zpřesněn doplněním dalších proměnných. Miao-ling Hasenkampová a Kathryn Sikkinková při zkoumání charakteru zahraniční politiky v oblasti lidských práv vyzdvihují *nástroje*, jichž se převážně využívá při její realizaci. Obě si shodně všimají, zda má sledovaná země tendenci v oblasti lidských práv postupovat spíše na úrovni bilaterální nebo multilaterální, popřípadě zda jsou nástroje v obou úrovních vyvážené. Propojení bilaterální a multilaterální úrovně je podle nich typické pro Kanadu, severské země nebo Čínu. Multilaterální rovina převažuje u států Latinské Ameriky. Z historických a kulturních důvodů jí dává přednost též Japonsko. Bilaterální rovinu zase v současnosti preferují Spojené státy americké (Sikkink, 2004, s. 11–12; Hasenkamp, 2004, s. 281–286).

U iniciátorů volba nástrojů do značné míry souvisí s cíli, jichž se snaží dosahovat. Zaměření na standard (typické například pro Latinskou Ameriku) příslušnou zemi směřuje k multilaterální úrovni, předpokladem pro širší využití bilaterální roviny je rozvoj politiky, spočívající v ovlivňování situace v jiných zemích. U protihráčů se spíše spojuje s důvodem, neboť upírají svou pozornost především tam, odkud pocítují nejsilnější tlaky.

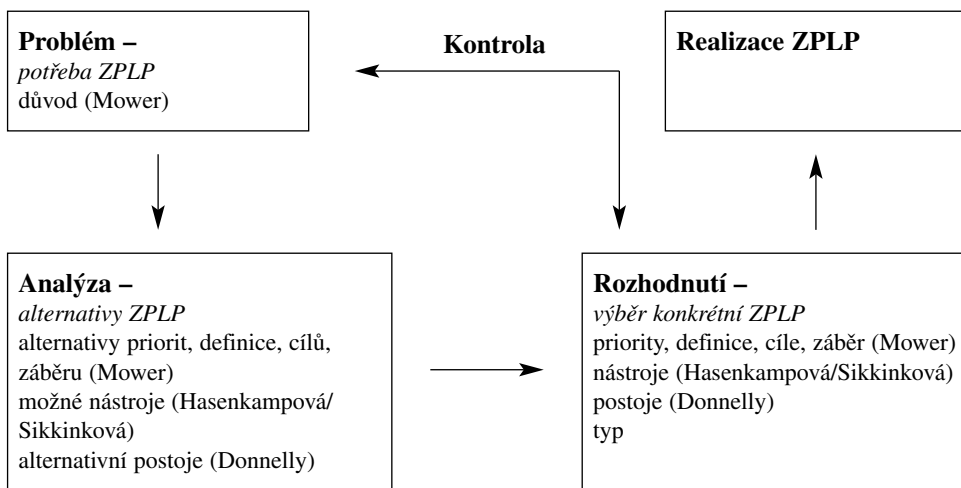
Donnelly, který jako jediný z dosud zmiňovaných autorů vychází při charakteristice zahraniční politiky v oblasti lidských práv ze sledování iniciátorů i protihráčů, rozlišuje mezi nacionalistickými a internacionalistickými *postoji* k této problematice. Nacionalistické nebo internacionalistické postoje se podle něj projevují ve dvou aspektech – ve včlenění lidských práv do hodnotového systému a v uzavřenosti nebo otevřenosti vůči mezinárodnímu společenství. Pro nacionalistické postoje je typické podřazování lidských práv principům nevměšování se do vnitřních věcí, spojené s odmítáním tlaků jiných států, a vyhýbání se kontrolním mechanismům mezinárodních organizací. Zároveň jsou lidská práva dávána do úzké souvislosti s národní kulturou, což vede k preferenci relativistických postojů. Internacionalistické pozice se naopak vyznačují větší ochotou ke spolupráci, nadřazením lidských práv nad princip státní suverenity alespoň v určitých aspektech a zakotvením lidských práv v jejich univerzální podobě v hodnotovém systému příslušné společnosti. Za čistě nacionalistický stát Donnelly označuje Írán, za internacionalistické považuje Nizozemsko, Maďarsko či Kostariku. Mezi těmito dvěma póly se nacházejí například USA, Indie a Japonsko. USA a Indii Donnelly zobrazuje jako středně nacionalistické/internationalistické z hlediska hodnot a uzavřené vůči mezinárodnímu společenství, Japonsko je z hlediska hodnot internacionalistické, ale ve vztahu k mezinárodnímu společenství se rovněž jeví jako uzavřené (Donnelly, 2000, s. 311–320).

Na základě rozdělení států – aktérů politiky v oblasti lidských práv – na iniciátory, protihráče a neaktivní tak, jak bylo provedeno v počátečních pasážích této stati, je pro zahraniční politiku v oblasti lidských práv možné zavést jakousi *typologii*. Následující tabulka zachycuje takové rozdělení, pokud se do něj zapojí ještě stadia zahraniční politiky v oblasti lidských práv rozlišovaná u iniciátorů a etapy vývoje přístupu protihráčů zachycené modelem Risseho a Sikkinkové. Možnosti uplatnění Mowerových kritérií rozšířených o nástroje, postoje a typ při analýze politiky v oblasti lidských práv pak shrnuje následující obrázek.

Typologie zahraniční politiky v oblasti lidských práv

Základní typ	Zpřesnění	Charakteristika
Iniciátor	S politikou na podporu mezinárodního standardu	Aktivita v mezinárodních mezivládních organizacích, podpora rozvoje norem v oblasti ochrany lidských práv a jejich kontrolních mechanismů, nevyužívání nebo jen omezené využívání bilaterálních a multilaterálních nástrojů k ovlivňování situace v jiných zemích
	S politikou na podporu mezinárodního standardu a s politikou na podporu lidských práv v problémových zemích	Aktivita v mezinárodních mezivládních organizacích, podpora rozvoje norem v oblasti ochrany lidských práv, aktivní využití bilaterálních a multilaterálních nástrojů k ovlivňování situace v jiných zemích
Neaktivní	Respektující lidská práva	Pasivita v mezinárodních mezivládních organizacích, nezáměr o rozvoj norem v oblasti lidských práv, ale respektování existujícího standardu (tedy podle Risseho a Sikkinkové socializovaný), neovlivňování situace v jiných zemích
	Porušující lidská práva	Na počátku procesu popsaného Risseem a Sikkinkovou, porušování lidských práv nevyvolává dostatečně silnou mezinárodní odezvu a neaktivuje tak proces socializace norem v oblasti ochrany lidských práv
Protihráč	Odmítající mezinárodní standardy a tlaky v oblasti lidských práv	Kritizován pro porušování lidských práv, kritika odvrácena jako nepřijatelný zásah do státní suverenity nebo zpochybňován mezinárodní standard ochrany lidských práv jako takový
	Ve stadiu instrumentální adaptace	Taktické ústupky mezinárodním tlakům, omezená vystoupení proti lidským právům jako takovým i proti zásahům do státní suverenity
	Ve stadiu normativního statutu	Přejímání mezinárodních závazků v oblasti ochrany lidských práv, nepřipravenost závazky dodržovat, neobjevují se vystoupení proti lidským právům jako takovým, pokud to vyhovuje politickým potřebám, zahraniční politika se na lidská práva i odvolává

**Analyza zahraniční politiky v oblasti lidských práv (ZPLP)
pomocí rozšířeného Mowerova aparátu**

Poznatky, získané na základě Mowerových kritérií, se snadno propojí s rozbořem, využívajícím analytických rovin. Podoba kritérií je totiž určena faktory působícími na jednotlivých hladinách. U některých kritérií (důvod, priorita) jsou faktory ze všech analytických rovin zastoupeny téměř rovnoměrně. V jiných případech (definice) vlivy z určité analytické roviny převažují.

ROZBOR ZAHRA NIČNÍ POLITIKY V OBLASTI LIDSKÝCH PRÁV S VYUŽITÍM ANALYTICKÝCH ROVIN VNITŘNÍHO PROSTŘEDÍ STÁTU

Studie, věnované zahraniční politice v oblasti ochrany lidských práv, se podobně jako jakékoli jiné studie zahraniční politiky po metodické stránce liší podrobností náhledu. Obecnější práce, zkoumající základní rysy politiky v oblasti ochrany lidských práv rozvíjené jednotlivými státy, se omezují pouze na dvě analytické roviny – na vnitřní prostředí státu a na vnější prostředí, v němž se daný stát pohybuje. Práce podrobně sledující dílčí kroky zahraniční politiky v oblasti ochrany lidských práv zavádějí i další úhly pohledu. Díky tomu se dostávají ke čtyřem až pěti hladinám analýzy. Vnitřní prostředí je zde podobně jako v obecné analýze zahraniční politiky států rozděleno na individuální rovinu, na rovinu rozhodovacích procesů a na rovinu státu. Ve vnějším prostředí se rozlišuje rovina subsystémů a rovina systémová, ale vzhledem ke specifikům oblasti ochrany lidských práv bývají spíše označovány jako rovina regionální (v níž fungují regionální režimy ochrany) a rovina univerzální (pokrytá univerzálním režimem zastřešeným OSN), (*Hasenkamp, 2004, s. 46–53; Forsythe, 2000 a, s. 1–9*).

Rovina individuální je hojně sledována v pracích, věnovaných Spojeným státům americkým, což odráží tradiční americkou tendenci personifikovat určité zahraničněpolitické přístupy. Při zkoumání etapy vytváření mezinárodního standardu lidských práv se tak v USA vyzdvihují zejména osobní zásluhy manželů Rooseveltových. Od druhé poloviny sedmdesátých let je úsilí o podporu lidských práv periodizováno podle funkčních období jednotlivých prezidentů. Z dalších ústavních činitelů se v USA poměrně často dostávají do popředí zájmu členové Kongresu, o čemž svědčí například takové pojmy jako doktrína Kirkpatrickové¹⁵ nebo brickerismus¹⁶ (*Mover, 1987, s. 53–79; Mertus, 2004, s. 29–30; Sikkink, 2004, s. 74–76; Meyer, 1998, s. 46–47*).

U ostatních iniciátorů není na rozdíl od USA využití individuální roviny příliš časté. Přesto se i zde nabízí mnoho kategorií osob, od hlav států přes ministerské předsedy, mi-

nistry zahraničí, diplomaty až po další reprezentanty politiky i jiných oblastí veřejného života a soukromé sféry. Zásadní význam nebývá individuální rovině přikládán ani u protihráčů, i když i u nich je možné vymezit okruh osob, jejichž jednání a motivy zaslouží pozornost. Při koncentraci moci v rukou jednoho člověka nebo úzké skupiny osob příslušní jednotlivci v politice, týkající se lidských práv, disponují značným vlivem. Tuto skutečnost demonstruje již zmiňovaný Írán, kde se defenziva v oblasti lidských práv úzce spojuje nejprve se šáhem Mohammadem Rezá Pahlavím a poté s ajatolláhy Chomejním a Chameneím. Podobný příklad představuje i Čína. Základy čínské linie položil Teng Siao-pching, později na něj navázal Ťiang Ce-min (*Karabell, 2000, s. 210–218; Wan, 2001, s. 23–24*).

Vedle sledování vrcholných představitelů státu může u protihráčů přinést cenné poznatky také studium působení *osob stojících mimo rámec státního aparátu* a představujících alternativní a opoziční politické proudy. Takové osoby na rozdíl od prvně jmenovaných na zahraniční politiku v oblasti lidských práv zpravidla nepůsobí přímo,¹⁷ ale využívají tzv. *efektu bumerangu*. Jeho podstatou je „export“ svědectví o porušování lidských práv z domovského státu do zahraničí, vyvolání mezinárodní ofenzivy a následně i defenzivní reakce (*Keck – Sikkink, 1998, s. 12–14 a 80–82; Wan, 2001, s. 23–24; Karabell, 2000, s. 206–211*).

Efekt bumerangu se zkoumá též v rovině rozhodovacích procesů, neboť v případě protihráčů jej nevyužívají jen jednotlivci, ale pracují s ním i opoziční skupiny a nevládní organizace. U nevládních organizací, popřípadě zájmových a dobrovolnických hnutí činných uvnitř států-iniciátorů se naopak sleduje *schopnost zužitkovat efekt CNN*¹⁸ a *rozvíjet lobbyistické akce*. Právě jejich prostřednictvím ovlivňují totiž priority a alokaci zdrojů, určených na politiku v oblasti lidských práv. Uvedené působení je ovšem selektivní, neboť pokrývají pouze vybrané situace a nezabývají se lidskými právy v plném rozsahu (*Ege-land, 1988, s. 20–22*).

Jak u hráčů, tak i u protihráčů do kategorie nestátních aktérů, sledovaných v rovině rozhodovacích procesů, patří *podnikatelské subjekty*. Podnikatelské subjekty nemají na rozdíl od opozičních skupin a nevládních organizací a hnutí zpravidla zájem o prosazování cílů v oblasti lidských práv jako takových. Požadavky, které kladou na zahraniční politiku, spadají do ekonomické sféry, popřípadě do souvisejících oborů. Potřeby ochrany lidských práv a vnější ekonomické politiky mohou být obdobné, například pokud se firmy snaží bránit sociálnímu dumpingu. Může však mezi nimi vznikat i napětí, jestliže podnikatelé podporují zahraničněpolitické alternativy, jež mohou být před kroky v oblasti ochrany lidských práv preferovány.

Za zvláštní kategorií podnikatelských subjektů bývají považovány *transnacionální korporace*. Jim je vytýkáno, že v zemích, které ve své zahraniční politice vystupují proti lidským právům, přispívají ke konzervaci problematické situace, pokud využívají nízké sociální standardy ke zlevnění výroby, zaměstnávají děti a podobně. Objevují se však i případy firem „osvícených“, rozvíjejících své podnikatelské aktivity na území protihráčů za mnohem příznivějších podmínek pro zaměstnance, než je zde běžné. V takových případech jejich zahraniční politiku v oblasti lidských práv ovlivňují nepřímou. Nabídkou lepších pracovních podmínek a vyšších platů podporují růst životní úrovně a celkovou prosperitu země. Zároveň pomáhají vytvářet novou sociální skupinu kvalifikovaných a relativně dobře situovaných občanů, jejichž úspěch se neodvíjí od úzkého napojení na stát a kteří mají odlišné zájmy než politické špičky. Pokud takové skupiny dlouhodobě sílí, přispívají k rozvoji občanské společnosti a přebírají roli jakýchsi vyzývatelů, kteří požadují a někdy i sami nabízejí alternativy stávající vládní politiky (*Santoro, 2000, s. 44–45; Forsythe, 2000 b, s. 25*).

Působení nestátních aktérů je v rovině rozhodovacích procesů pouze exogenním faktorem, i když jeho význam dlouhodobě vzrůstá. Stežejní proměnnou na této hladině tvoří pro iniciátory i protihráče vlastní *průběh tvorby zahraniční politiky v oblasti lidských*

práv. Pokud se týká iniciátorů, jde především o *vzájemné interakce mezi výkonnou a zákonodárnou mocí*, popřípadě dalšími součástmi mocenského aparátu. Současně se podchycují i *procedury*, které v jednotlivých mocenských složkách probíhají. Tuto skutečnost dokládají četné analýzy rozdílného postupu americké vlády a Kongresu. Kongres se o zformování zahraniční politiky v oblasti lidských práv pokoušel ještě předtím, než se k ní přiklonili američtí prezidenti. Poté, co se stala standardní součástí prezidentské agendy, se snažil využívat nástrojů, jimiž ji může korigovat. Asi nejznámějším projevem takévé aktivity jsou spory kolem udělování doložky nejvyšších výhod Číně, k nimž docházelo v devadesátých letech minulého století (Steiner – Alston, 2000, s. 1113; Youngs, 2001, s. 173; Hasenkamp, 2004, s. 370; Mertus, 2004, s. 43; Clinton, 2004, s. 898–901; *Case Studies in Sanctions and Terrorism*, S. l.).

Kromě vlastního průběhu rozhodování je u iniciátorů i u protihráčů v rámci tvorby zahraniční politiky v oblasti lidských práv důležitým faktorem *schopnost stavět na tradicích, využívat znalosti a čerpat poučení z vlastní zkušenosti i ze zkušeností jiných*. Tato schopnost je dána způsobem získávání a zpracovávání poznatků a jejich následné praktické aplikace. Tvoří ji dvě základní složky: kvalita vědy a výzkumu a kvalita využití vědeckých poznatků v jednotlivých součástech státního aparátu. Zpravidla se snižuje s rostoucí četností změn vládních garnitur a s nimi spojenými výměnami na různých úřednických postech (Egeland, 1988, s. 7).

V neposlední řadě představuje na úrovni rozhodovacích procesů významnou proměnou kontext ostatních agend zahraniční politiky. Jako rozhodující se přitom jeví *vztah aktivít v oblasti lidských práv k bezpečnostním a ekonomickým zájmům*. Akce na podporu lidských práv nebo vystoupení proti tlaku na dodržování lidských práv jsou pravděpodobnější, pokud se ve vztahu k bezpečnostním a ekonomickým otázkám jeví jako komplementy. Jejich pravděpodobnost naopak klesá, jestliže se s potřebami v těchto oblastech zahraniční politiky dostávají do konfliktu.

Vedle skutečného vztahu mezi různými kategoriemi zájmů hraje důležitou roli také *chápaní nebo interpretace očekávaných výsledků*. I když komplementarita či konflikt s bezpečnostními a ekonomickými zájmy neexistují, je možné ovlivnit rozhodovací situaci vytvořením jejich zdání. Stejný efekt má též nadhodnocení výsledků některé z alternativ chování v řešené situaci. Například preferování ekonomických zájmů je pravděpodobnější, jestliže se očekávaný výnos zdá jako lukrativnější v důsledku nezohlednění všech nákladů, které jsou spojeny s jeho dosažením (Nesshöver, 1999, s. 24).

Zatímco v individuální rovině a v rovině rozhodovacích procesů se faktory sledované u hráčů a u protihráčů v některých aspektech liší, na hladině státu jako celku jsou pro obě skupiny téměř shodné. Za kritické proměnné se zde v obou případech považuje *velikost státu a sebepojetí nebo sebevnímání společnosti*. Sebepojetí společnosti podmiňuje historická zkušenost, kultura, náboženství i další charakteristiky, které jsou pro danou společnost příznačné. V domácích podmínkách sebepojetí ovlivňuje celkovou politickou kulturu. Na mezinárodní scéně se promítá do role, již si stát pro tuto oblast vytyčuje jako stěžejní (Forsythe, 2000 a, s. 2–3).

Velikost není chápána pouze ve smyslu geografickém, popřípadě demografickém, ale též v souvislosti s vybaveností zdroji a s ekonomickou výkonností. Velkým iniciátorům jako Spojeným státům americkým dovoluje v oblasti ochrany lidských práv jejich potenciál širší vymezení cílů a větší záběr než zemím středním nebo menším. Velcí protihráči (Čína) zase mohou proti tlakům v oblasti lidských práv vystupovat razantněji. Jan Egeland spatřuje rovněž jistou souvislost mezi velikostí státu a pravděpodobností vzniku konfliktu cílů v oblasti ochrany lidských práv s jinými zahraničněpolitickými prioritami. U větších zemí je vzhledem k jejich významu v globálním systému a v regionálních bezpečnostních, politických i ekonomických subsystémech vyšší než u malých zemí, jež svou politiku nemusejí definovat v tak širokém záběru. Také vnitřní tlaky ovlivňující zahraniční politiku Egeland označuje zpravidla za intenzivnější vzhledem k tomu, že větší země

mívají složitější státní aparát a funguje v nich více nátlakových subjektů (*Egeland, 1988, s. 4–5*).

ROZBOR ZAHRANIČNÍ POLITIKY V OBLASTI LIDSKÝCH PRÁV – ANALYTICKÉ ROVINY VNĚJŠÍHO PROSTŘEDÍ

Analýza vnějšího prostředí státu se zaměřuje především na to, jak zahraniční politiku v oblasti ochrany lidských práv ovlivňují určité obecnější mezinárodní trendy a jak se do ní promítají aktivity ostatních aktérů mezinárodních vztahů. Zatímco v dobách studeno-válečné bipolarity se podmínky pro realizaci této politiky nejevily jako nejpříznivější, po pádu Sovětského svazu a po rozpadu světové socialistické soustavy možnosti podstatně vzrostly. Stále výrazněji zde působí *globalizační procesy*, spojené se zrychlováním toků informací, větší provázaností ekonomik a s ní související vzájemnou závislostí. Díky zmenšování relativních vzdáleností mezi různými částmi světa je možné sledovat stupeň dodržování nebo porušování lidských práv téměř na jakémkoli místě planety a kamkoli o něm podávat zprávy. Ačkoli silné nedemokratické vlády šíření informací brání a mnohdy jejich pohyb výrazně zpomalují, postupně dochází ke zlepšování předpokladů pro činnost nevládních organizací, transnacionálních sítí a masmédií a pro jejich působení na zahraniční politiku.

K projevům procesu globalizace patří rovněž snaha využít lidských práv jako *stavebního kamene identity společně celému lidskému druhu*. Proces globalizace propojuje jednotlivé části světa a civilizace, které je obývají, ve sféře materiální. Geneze jeho duchovního rozměru zůstává však na samém počátku. Lidská práva se jeví jako jedna z jeho vhodných součástí, mimo jiné i díky tomu, že jejich základ získal podobu široce uznávaných mezinárodních norem. To se pro řadu států stává motivem, aby lidská práva ve své zahraniční politice podporovaly a šířily. Pro mnoho zemí jde však také o pohnutku ke zpochybnování a k otevírání sporů o způsobech interpretace a aplikace norem o lidských právech. Typickým příkladem jsou diskuze o odlišnostech mezi západním pojetím lidských práv, chápáním lidských práv v islámu nebo konceptem tzv. asijských hodnot (*Gould, 2004, s. 183–192; Lehmannová, 2002, s. 28–29*).

K nejnovějším vlivům, působícím na úrovni mezinárodního prostředí na zahraniční politiku v oblasti ochrany lidských práv, se řadí *hrozba mezinárodního terorismu*. Útok na World Trade Center v září 2001 pozměnil v mnoha zemích náhled na souvislost této politiky s bezpečnostními potřebami. Po tragédii v New Yorku a po dalších následných incidentech se o dodržování lidských práv začalo hovořit jako o důležitém faktoru zajištění mezinárodního míru (*Mertus, 2004, s. 57–60*). Je však otázkou, nakolik je spíše snahou využít lidská práva jako nástroj k zajištění větší bezpečí. Jak ukazují například přísnější opatření spojená s vydáváním osobních dokladů, zostřené vstupní kontroly do jednotlivých zemí nebo snahy zakázat praktiky, vyplývající z víry (zejména používání typických muslimských součástí oděvu), napětí mezi oběma oblastmi nezmizelo. Mnoha pozorovatelům z řad odborné veřejnosti i nevládních organizací se tak zdá, že by lidská práva mohla opět ustoupit bezpečnosti, a to nejen v zahraniční politice, ale i uvnitř jednotlivých států (*Powell, 2006; U.S.: Military Aid After 9/11 Threatens Human Right, 2002*).

K aktérům mezinárodních vztahů, kteří ovlivňují zahraniční politiku v oblasti lidských práv, patří především ostatní státy, mezinárodní mezivládní organizace, mezinárodní nevládní organizace a hnutí a nadnárodní ekonomické subjekty. Činnost nevládních organizací a hnutí a nadnárodních ekonomických subjektů představuje jakýsi průsečík mezi vnitřním a vnějším prostředím státu. Platí o ní vše, co již bylo řečeno při sledování rovin rozhodovacích procesů. Odlišnosti spočívají spíše v záběru a v právní formě.

Pokud se týká ostatních států, mají podobně jako zkoumaný iniciátor nebo protihráč své *zájmy*. Jestliže jsou jejich zájmy podobné cílům příslušného iniciátora (protihráče), lze se koordinací postupu pokusit o zvýšení účinnosti konkrétních kroků. Na straně iniciátorů

poměrně často koordinaci využívá skupina tzv. obdobně smýšlejících zemí (*like-minded states*), (blíže k uvedenému pojmu viz například Delacoura, 2003, s. XI). Známým pojmem je zde i bernský proces, v jehož rámci spolupracují státy zapojené do dialogu o lidských právech s Čínou (viz například *Bilateral Human Rights Dialogue with China*, 2003). Ze zemí, jež jsou v oblasti ochrany lidských práv v defenzivě, se lze zmínit o vystoupení latinskoamerických států proti tlakům na dodržování občanských a politických práv, k nimž docházelo pod střídavým vedením Mexika, Venezuely a Kuby v rámci mezinárodních organizací od šedesátých let minulého století.

Ojediněle samozřejmě nejsou ani situace, kdy se postoje a postupy různých zemí dostávají do konfliktu, limitují tak jejich šance na úspěch a mohou příslušné země od připravovaných kroků v oblasti zahraniční politiky lidských práv odradit. Při realizaci nátlaku proti porušování lidských práv takové situace nastávají, jestliže se jej některé země odmítají účastnit, neboť nevyhovuje jejich bezpečnostním a ekonomickým zájmům, nebo jestliže ze stejných důvodů volí pouze jeho velmi mírné formy. Jasně se to projevilo například na již zmiňované politice vůči Číně po masakru na náměstí Tchien-an-men, kdy na Čínu řada zemí uvalila diplomatické a hospodářské sankce. Tvrdá opatření vydržela přibližně po dobu jednoho roku. Poté se začala rychle uvolňovat a do roku 1993 byla většina z nich zrušena. Postup při odbourávání sankcí by bylo možné přirovnat ke známému jevu padajících kostek domina. O první impulz se postaralo Japonsko. Ostatní ho rychle následovali, aby je japonští exportéři (popřípadě někteří další vývozci z asijského regionu) nevytlačili z pozic na čínském trhu (Donnelly, 1998, s. 120–121; Youngs, 2001, s. 167; Znamenáček – Ordnung, 1996, s. 271).

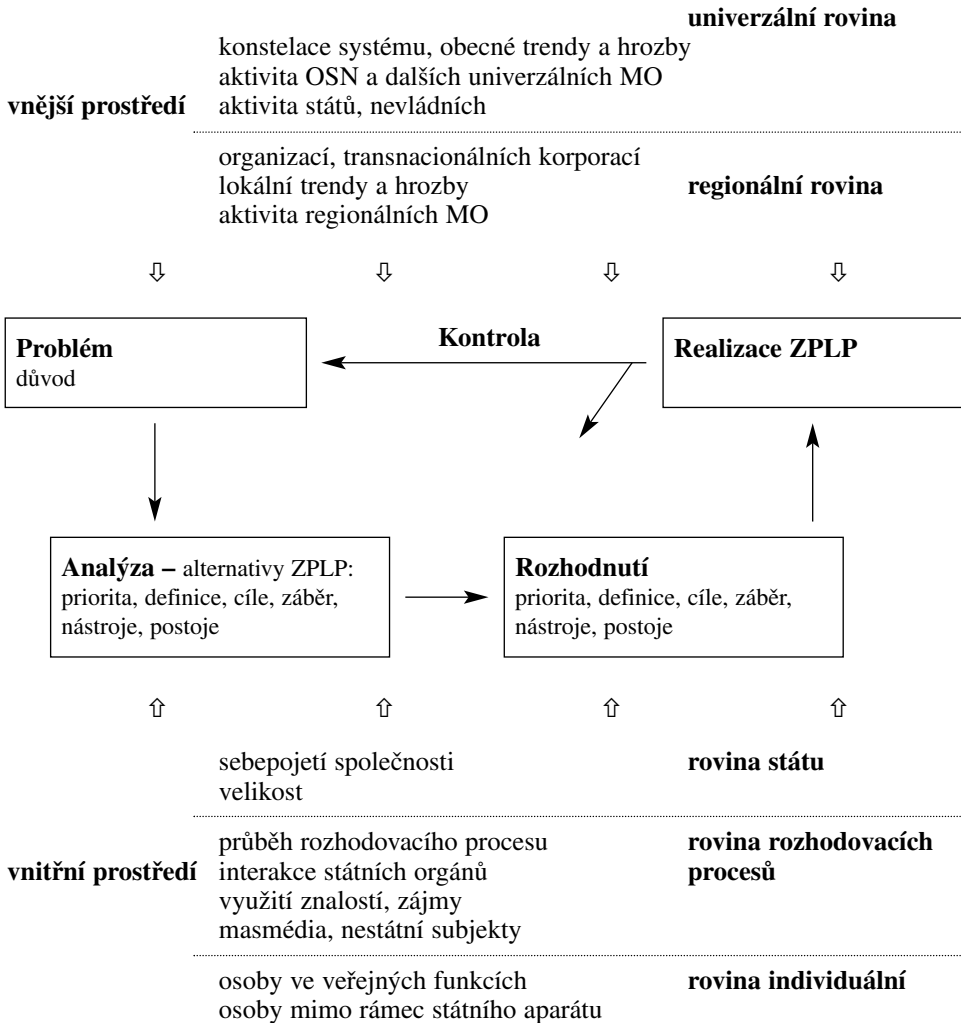
Z mezinárodních mezivládních organizací je v celosvětovém měřítku třeba považovat za stěžejní aktivity OSN a jejich odborných a přidružených těles. Iniciátorům se na jejich platformě otevírají nová témata a nabízejí i nové nástroje, které mohou využívat. Dávají jim řadu možností, jak přitáhnout pozornost k určitým problémům v oblasti ochrany lidských práv a jak získat partnery pro realizaci některých zahraničněpolitických akcí. Protihráči ze systému OSN naopak pocítují další tlaky, které je mají přivést k ústupkům. Příslušné organizace jsou arénami, kde je možné protihráče pranýřovat, popřípadě chválit, a tak využít tzv. *efektu zostuzení a ocenění*, popřípadě *stínu budoucnosti*, spočívajícího v poklesu mezinárodní prestiže a ve ztrátě image spolehlivého partnera v důsledku kritiky pro nedodržování závazků v oblasti lidských práv (blíže viz Matlary, 2002, s. 37–38). Současně však rovněž vytvářejí prostor pro spojenectví protihráčů a nabízejí jim cesty, jak odvádět pozornost od svých problémů. Tuto skutečnost lze ilustrovat na příkladu rezoluce odsuzující porušování lidských práv v Číně, jejíž návrh byl pravidelně předkládán dnes již zaniklé Komisi OSN pro lidská práva. Ačkoli za návrhem vždy stála koalice několika zemí, Čína pomocí různých incentív získala dostatečný počet hlasů, aby projednávání rezoluce zmařila (Matlary, 2002, s. 56–59; Hasenkamp, 2004, s. 524–536; Donnelly, 1998, s. 120 a 124–125; Youngs, 2001, s. 167; Forsythe, 2000 a, s. 152–153; Santoro, 2000, s. 77).

Jak již bylo zmíněno výše, kromě celosystémového pohledu se někdy při zkoumání vnějších podmínek pro realizaci zahraniční politiky v oblasti lidských práv sleduje ještě *regionální úroveň*. Zde je možné podrobněji zaznamenat dopad některých *problémů lokálního charakteru*, které se v celosystémovém pohledu zdají jako marginální. Často jde například o menší ozbrojené konflikty nebo o živelné pohromy postihující pouze jediný stát, popřípadě s důsledky pro jeho bezprostřední sousedy.

Hlavní předmět zájmu na regionální úrovni představuje ovšem vliv partikulárních mezinárodních institucí. V evropských podmínkách jde především o Radu Evropy, o Evropskou unii a o Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (OBSE). Na americkém kontinentu jde o Organizaci amerických států, v Africe o Africkou unii. Tyto organizace, podobně jako OSN vytvářejí prostor pro koordinaci a kooperaci akcí pro i proti lidským právům a nabízejí nástroje jako stín budoucnosti nebo efekt zostouzení. Ve srovnání

s OSN je na jejich platformě kladen větší důraz na kulturní specifika příslušných regionů, opírají se též o vlastní dokumenty o lidských právech¹⁹ a mají své vlastní kontrolní mechanismy k zabezpečení jejich dodržování.²⁰ Postup rozboru zahraniční politiky v oblasti lidských práv pomocí všech pěti analytických rovin shrnuje následující obrázek.

**Analýza zahraniční politiky v oblasti lidských práv
s využitím rovin vnitřního a vnějšího prostředí**

⇒ působení na rozhodovací proces

HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ ZAHRANIČNÍ POLITIKY V OBLASTI LIDSKÝCH PRÁV

Analýza zahraniční politiky v oblasti lidských práv by nebyla úplná, pokud by se do ní nepromítly také výsledky, jichž tato politika dosahuje. Zde však teoretické studium zatím pokulhává. Nejsou jasně definována kritéria, podle nichž výsledky hodnotit, a neexistují ani jasně vymezené postupy, jak výsledky systematicky zpracovat. Širší pozornost výstupům zahraniční politiky v oblasti lidských práv věnují především mezinárodní mezivládní a nevládní organizace.

U zahraniční politiky v oblasti lidských práv organizace sledují především její *účinnost*, tedy míru naplnění cílů, které v jejím rámci byly stanoveny. Zkoumání účinnosti naráží ovšem na několik problémů. V první řadě jde o klasické obtíže sociálněvědního poznání, zejména o nemožnost dodržení principu *ceteris paribus* a o nebezpečí logického omylu *post hoc, ergo propter hoc*. Působení určitého státu v oblasti lidských práv nelze izolovat od jiných faktorů. Nemůže být ani automaticky dáváno do příčinné souvislosti s určitými jevy jen proto, že jej tyto jevy časově následovaly (Samuelson – Nordhaus, 1991, s. 7; Kváča, 2003, s. 50). Druhý problém představuje závislost výsledků na způsobu formulace cílů. Státníci, tvořící politiku v oblasti lidských práv, si uvědomují, že jejich jednání sleduje mnoho dalších subjektů a tyto subjekty s ní spojují svá očekávání. Proto se někdy snaží stanovit své úkoly tak, aby byly pro ostatní dostatečně čitelné a viditelné, i když je zřejmé, že nejsou optimální pro zvládnutí problémů, které se řeší. U států-iniciátorů tuto skutečnost ilustruje tzv. *diplomacie seznamu*, realizovaná některými zeměmi vůči Číně. Ačkoli by porušování lidských práv v Číně vyžadovalo komplexní přístupy a měl by mu být věnován širší prostor při státních návštěvách a dalších oficiálních příležitostech, politici, sledovaní veřejností, různými nevládními organizacemi a dalšími, ale zároveň zainteresovaní na dobrých politických i ekonomických vztazích s Čínou, s čínskými představiteli o lidských právech jen velmi opatrně diskutují na neveřejných jednáních. Před zraky širokého publika předkládají však seznam politických vězňů, kteří by měli být propuštěni. Pokud k propuštění skutečně dochází, mohou je následně prezentovat jako zřejmý výsledek své intervence (Hasenkamp, 2004, s. 445).

Některé problémy, spojené s hodnocením účinnosti, by bylo možné odstranit zavedením kritéria *adekvátnosti*, tedy přiměřenosti sledovaných cílů. Otázkou ovšem zůstává, jak definovat, co je a co není v oblasti lidských práv adekvátní, popřípadě z jakého pohledu o adekvátnosti nebo neadekvátnosti rozhodnout. Představy o tom, jaké je v určitém případě optimální řešení, se liší podle pozice pozorovatele a jsou kulturně a hodnotově zatížené. K rozdílným výsledkům se nutně dospěje již jen na základě národnosti příslušného hodnotitele.

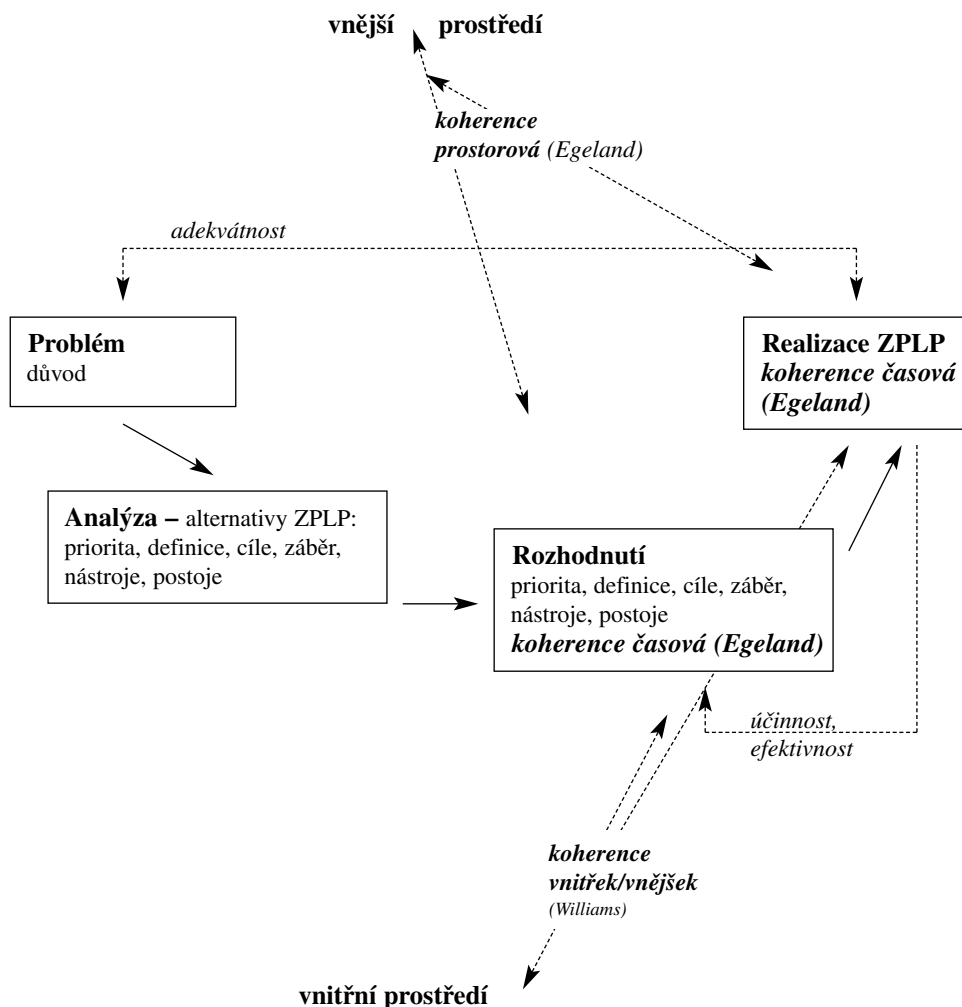
Z pohledu státníků, popřípadě i některých dalších subjektů zainteresovaných na tvorbě zahraniční politiky v oblasti lidských práv je bezesporu zajímavým kritériem *efektivnost*. Efektivnost úzce souvisí s předcházejícími kritérii, především s účinností. Rozšiřuje ji však ještě o jeden pohled. Vedle toho, zda bylo dosaženo vytyčených cílů, zachycuje, jaké náklady bylo třeba vynaložit. Vzhledem k charakteru zahraniční politiky jako sledu voleb mezi alternativními cíli, které nelze s omezenými zdroji splnit všechny, je vhodné náklady chápat nejen jako *skutečně investované prostředky*. Z ekonomického hlediska by se jejich nedílnou složkou měly stát i *náklady obětované příležitosti*, odrážející skutečnost, že některé zahraničněpolitické alternativy nemohly být kvůli politice v oblasti lidských práv realizovány. Třetí položku, s níž je potřeba kalkulovat, představují *ztráty*, které v důsledku politiky v oblasti lidských práv vznikají. Objeví se například tehdy, když tlak na dodržování lidských práv ze strany hráčů nebo reakce na tlaky v případě protihráčů vedou k narušení hospodářských vazeb mezi těmito zeměmi (Sikkink, 2004, s. 79–105).

Andrew Williams nebo Jan Egeland při hodnocení zahraniční politiky v oblasti lidských práv pracují ještě s pojmem *koherence* (soudržnost, spojitost). Williams tento pojem definuje ve vztahu vnitřek – vnějšek. Politika je podle něj koherentní tehdy, jestliže odpovídá pojetí a interpretaci lidských práv, jaké se uplatňují ve vnitřním prostředí státu, nijak významně je neredukuje a neodchyluje se od jejich definic. Egeland svou pozornost naopak upírá pouze do vnějšího prostředí. Zde koherenci sleduje v časových a prostorových souvislostech. Z časového hlediska se koherentní politika vyznačuje stálým pojetím lidských práv, nezávislým na takových faktorech, jakými jsou například změny vládní garnitury. Z hlediska prostorového jde o uplatňování stejných měřítek vůči všem politickým partnerům. Ideál koherence společný pro oba autory představuje politika za všech okolností pev-

ně opřená o standard daný Mezinárodní listinou práv (*Williams, 2005, s. 79–95; Egeland, 1988, s. 1–12*).

Ačkoli jsou všechna zmiňovaná kritéria vystavěna na studiu politiky iniciátorů, je zřejmé, že mají opět význam i u protihráčů. I u nich má samozřejmě smysl sledovat, nakolik jsou zahraničněpolitické akce účinné a efektivní a v jakých ohledech je nebo není jejich politika koherentní. Jako nevhodné by se mohlo zdát pouze hodnocení adekvátnosti, a to zvláště pozorovatelům, kteří vystoupení proti lidským právům vzhledem ke své kulturní identitě a k morálnímu přesvědčení považují za negativní jev. Při pragmatickém pohledu na věc ovšem i toto kritérium vypovídá o mnohém, může pomoci odhalit různé nuance ve vztahu mezi akcemi iniciátorů a reakcemi protihráčů. Získané poznatky tak poslouží nejen protihráčům při zdokonalování jejich taktik, ale i iniciátorům ke zlepšování výsledků vlastních politik. Zapojení kritérií hodnocení zahraniční politiky v oblasti lidských práv do její celkové analýzy zachycuje následující obrázek.

Analýza zahraniční politiky v oblasti lidských práv se zapojením hodnotících kritérií

-----> kontrola a hodnocení

Hodnocení zahraniční politiky v oblasti lidských práv přímo vybízí k aplikaci kvantitativních metod. Jejich využití se zdá jako logické tím spíše, že se již delší dobu uplatňují při monitorování dodržování nebo porušování lidských práv v jednotlivých zemích a při sledování dosaženého pokroku. Díky nim se nabízí řada veličin, s jejichž pomocí lze výstupy příslušných zahraničněpolitických kroků číselně charakterizovat. Příslušná škála začíná u jednoduchých ukazatelů, jako je počet politických vězňů, počet násilných úmrtí a nucených zmizení připisovaných různým režimům, míra negramotnosti nebo kojenecká úmrtnost, a pokračuje přes intuitivně kvantifikovaná skóre typu Humanova skóre dodržování lidských práv nebo skóre politických práv a skóre občanských svobod nevládní organizace International Freedom House až k agregovaným ukazatelům v podobě indexu fyzické kvality života nebo indexu lidského rozvoje (*podrobněji k této problematice viz například Jabine – Claude /eds./, 1992*). Otázkou ovšem zůstává, jak mezi uvedenými více či méně přesnými ukazateli vybírat a jak postihnout souvislost se vstupy v podobě vynaloženého úsilí a zdrojů, popřípadě se ztrátami, k nimž v důsledku určitých zahraničněpolitických kroků došlo v jiných oblastech.

Poměrně jednoduše se s těmito problémy vyrovnává Kathryn Sikkinková ve své práci *Mixed Signals, U.S. Human Rights Policy and Latin America* (Sikkink, 2004). Vzhledem ke specifickým sledovanému regionu jako základní ukazatel situace v oblasti lidských práv volí počet násilných úmrtí a nucených zmizení připisovaných jednotlivým režimům a hledá jeho vztah k americké ekonomické a vojenské pomoci. Z uvedených ukazatelů sestavuje časové řady a po jejich grafickém znázornění se v širokém kontextu reálií latinskoamerických států zaměřuje na podobnosti nebo odlišnosti v průběhu příslušných křivek se zvláštním zřetelem na místa (časové momenty), v nichž křivky dosahují minim nebo maxim. Složitý postup založený na regresní a korelační analýze naopak využil výzkumný tým amerického Institutu pro mezinárodní ekonomii ve studii, věnované dopadům hospodářských sankcí uvalovaných USA na jejich vlastní vývoz, platy a zaměstnanost²¹ (*Hufbauer – Elliott – Cyrus – Winston, 1997*).

* * *

Z předcházejícího textu vyplývá, že většina kritérií, využívaných při analýze zahraniční politiky, má skutečně obecný charakter a je aplikovatelná na iniciátory i protihráče tak, jak se předpokládalo v úvodu. Tuto skutečnost shrnují dvě následující tabulky.

Využitelnost rozšířených Mowerových kritérií

Analytické kritérium	Využitelnost – iniciátoři	Využitelnost – protihráči
Důvod	Ano	Ano
Priorita	Ano	Ano
Definice	Ano	Ano
Cíle	Ano	Ano
Záběr	Ano omezeně	Ano omezeně
Postoje	Ano	Ano
Nástroje	Ano	Ano
Typ	Ano	Ano

Využitelnost kritérií hodnocení zahraniční politiky v oblasti lidských práv

Kritérium hodnocení	Využitelnost – iniciátoři	Využitelnost – protihráči
Efektivnost	Ano	Ano
Adekvátnost	Ano	Ano
Koherence	Ano	Ano

Pokud jde o rozbor na základě analytických rovin, lze říci, že má rovněž obecný charakter, mimo jiné i díky tomu, že se kritické faktory identifikované v jednotlivých analytických rovinách pro skupinu iniciátorů i protihráčů v mnohém shodují. Dílčí odlišnosti, patrné zejména v rovině individuální a v rovině rozhodovacích procesů, nepředstavují metodický problém, neboť nejde o proměnné, s nimiž má být zahraniční politika v oblasti lidských práv *charakterizována*, ale o veličiny, sloužící k její *interpretaci*. Odlišný typ politiky se v odlišném souboru faktorů musí odrazit, stejně jako se v ní odrážejí rozdílné obsahy faktorů společných pro oba typy (například charakter politického systému v rovině státu jako celku).

Na základě uvedených zjištění lze konstatovat, že stávající nástroje k analýze zahraniční politiky v oblasti lidských práv o této politice podávají ucelený přehled a jejich vypovídací schopnost je dostatečná. I když by se i v budoucnu Mowerova kritéria a faktory sledované na jednotlivých analytických hladinách mohly dále rozvíjet, prostor, který se zde nabízí, je poměrně malý. V úvahu připadají především dílčí doplňky směřující ke zpřesňování a k bezproblémovému využití konceptu. Těžiště výzkumu, vycházejícího z Mowerových kritérií a z analytických rovin, by ovšem mělo spočívat v aplikaci na konkrétní země.

Zkoumání výsledků zahraniční politiky v oblasti lidských práv na rozdíl od Mowerova konceptu a hladin analýzy zůstává problematické. Z metodického hlediska se zatím jeví jako nesystematické a nesourodé. Zde je další zdokonalování zcela na místě, a to nejen ve specifické aplikaci na lidská práva, ale i pro zahraniční politiku jako celek.

¹ Viz části Analýza zahraniční politiky – obecný pohled a Zahraniční politika v oblasti lidských práv.

² Viz části Charakteristika zahraniční politiky v oblasti lidských práv pomocí upravených Mowerových kritérií a Možnosti rozšíření Mowerova aparátu.

³ Viz části Rozbor zahraniční politiky v oblasti lidských práv s využitím analytických rovin vnitřního prostředí státu a Rozbor zahraniční politiky v oblasti lidských práv – analytické roviny vnějšího prostředí.

⁴ Viz část Hodnocení výsledků zahraniční politiky v oblasti lidských práv.

⁵ V mezinárodním měřítku postupy analýzy zahraniční politiky rozpracovali zejména Kenneth N. Waltz, Morton A. Kaplan a David Singer. V české odborné literatuře je představili mimo jiné Petr a Radka Drulákoví nebo Oskar Krejčí (Drulák – Druláková, 2000; Krejčí, 1997; Krejčí, 2001). Na stránkách Mezinárodních vztahů dostaly prostor například díky Marku Loužkovi (Loužek, 2005). V cizích titulech, jejichž překlady jsou k dispozici na našem trhu, se jim věnují i Barry Buzan (Buzan, 2001) či Martin Hollis a Steve Smith (Hollis – Smith, 2000).

⁶ Například pokud se týká nástrojů zahraniční politiky, při obecném studiu rysů zahraniční politiky a její dlouhodobé orientace poslouží základní třídění na diplomatické, vojenské, ekonomické a ideové. U dílčích vhlédů je nutné dělení podrobnější, u diplomatických nástrojů na multilaterální a bilaterální, na přímé a nepřímé, na preventivní a výhrůžné, u ekonomických na stimuly a sankce a podobně.

⁷ Již ve starověku se zformovala pravidla pro zacházení s cizinci, s uprchlíky a s některými skupinami účastníků ozbrojených konfliktů. Ve středověku přišly snahy o omezení moci monarchů, spojené se vznikem významných principů, které se dones uplatňují v rámci moderních demokracií – například zásady, že svobodný člověk nebude vězněn nebo zadržen, zbaven svobody či majetku nebo vypovězen ze země bez rozhodnutí soudu, opírajícího se o platný zákon. V novověku se objevily partikulární mezinárodní režimy ochrany lidských práv. Směřovaly k zabránění otrokářství a otroctví, k ochraně obětí válečných konfliktů, k ochraně pracujících, k ochraně menšin a podobně. V meziválečném období k jejich rozvoji nemalou měrou přispěly mezinárodní organizace – především Společnost národů a Mezinárodní organizace práce.

- ⁸ Jako mezník se zde zpravidla uvádí Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v letech 1973–1975, která významnou měrou přispěla k ratifikaci Paktů o lidských právech, nebo rok 1976, kdy vstoupily v platnost.
- ⁹ Pojmem Mezinárodní listina práv je označena trojice nejvýznamnějších univerzálních dokumentů, obsahujících obecné definice základních lidských práv a svobod – Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948, Mezinárodní pakt o občanských a politických právech a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (oba z roku 1966).
- ¹⁰ Intenzita mezinárodní kritiky porušování lidských práv se ovšem dost rychle mění v závislosti na mnoha politických a ekonomických aspektech, nutnou součinností Číny při řešení globálních bezpečnostních problémů počínaje a zájmy velkých i menších podnikatelských subjektů konče.
- ¹¹ V tomto ohledu Risse a Sikkinková přikládají velký význam zejména alternativním politickým hnutím a nevládním organizacím, zapojeným do nadnárodních aktivistických sítí.
- ¹² Například v roce 1992, po ratifikaci Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, vystoupila nizozemská vláda s poukazem na restriktivní charakter výhrad, jež byly vůči tomuto paktu učiněny při jeho projednávání v americkém Senátu. (Pojem výhrada je zde použit v právním smyslu jako námitka vůči původnímu textu smluvního dokumentu, respektive neochota přijmout závazky, které jsou obsaženy v některých jeho ustanoveních.) Periodicky se objevuje kritika pro americkou neochotu přijímat jurisdikci různých mezinárodních orgánů, vytvořených pro kontrolu dodržování smluvních závazků v oblasti lidských práv. K nejaktuálnějším příkladům patří spory ohledně věznic Guantánamo.
- ¹³ Viz například judikatura Evropského soudu pro lidská práva.
- ¹⁴ Respektive Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, který na základě dohod z Helsinek země východního bloku ratifikovaly (spolu s Mezinárodním paktem o hospodářských, sociálních a kulturních právech).
- ¹⁵ Jde o dvojí standard, spočívající v odlišování přístupu k socialistickým režimům od postupu voleného vůči pravicovým autoritářským vládám.
- ¹⁶ Jde o výhrady Kongresu k mezinárodním dokumentům o lidských právech, respektive o neochotu k ratifikaci příslušných mezinárodních smluv.
- ¹⁷ Uvedené tvrzení samozřejmě nemusí platit pro domácí politiku.
- ¹⁸ Termín „efekt CNN“ má evokovat roli, již americká televizní stanice sehrála pro zvýšení pozornosti, věnované problému kurdských plight v Iráku v roce 1991 nebo hladomoru v Somálsku v roce 1992.
- ¹⁹ Především jde o Evropskou úmluvu o lidských právech a základních svobodách, o Americkou úmluvu o právech člověka a o Africkou chartu práv člověka a národů.
- ²⁰ Jde zejména o Evropský soud pro lidská práva, o Meziamerickou komisi pro lidská práva a o Meziamerický soud pro lidská práva, o Africkou komisi pro práva člověka a národů a postupně též o Africký soud pro práva člověka a národů.
- ²¹ Čtenáři časopisu Mezinárodní vztahy byli s některými závěry této studie seznámeni v roce 2003 (viz Mezinárodní vztahy, ročník 38 /2003/, číslo 3).

Literatura

- Alston, Philip (ed., 2005): *Non-State Actors and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Alston, Philip (ed., 1999): *The EU and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
- Apodaca, Clair (2001): *Global Economic Patterns and Personal Integrity Rights after the Cold War*. *International Studies Quarterly*, Vol. 45 (2001), No. 4, s. 587–602.
- Baehr, Peter R. (2000): *The Netherlands and Human Rights*. In: Forsythe, David P. (ed.): *Human Rights and Comparative Foreign Policy*. Tokyo: United Nations University Press, 2000.
- Baehr, Peter R. – Castermans-Holleman, Monique (2001): *The role of Human Rights in Foreign Policy*. London: Palgrave Macmillan, 2001.
- *Bilateral Human Rights Dialogue with China* (2003). *International Campaign For Tibet*, 2003, <http://www.savetibet.org/news/newsitem.php?id=403>
- Beetham, David – Boyle, Kevin (1995): *Introducing Democracy: Eighty Questions and Answers*. Cambridge: Polity Press in association with UNESCO, 1995.
- Bertrand, Jacques (2004): *Nationalism and Ethnic Conflict in Indonesia*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Bláha, Inocenc Arnošt (1968): *Sociologie*. Praha: Academia, 1968.
- Bouandel, Youcef (1997): *Human Rights and Comparative Politics*. Dartmouth: Dartmouth Publishing Company, 1997.
- Buzan, Barry (2001): *Další zkoumání problému analytických rovin v mezinárodních vztazích*. In: Booth, Ken – Smith, Steve (eds.): *Současné teorie mezinárodních vztahů*. Brno: Barrister & Principal, 2001.
- *Canada's International Policy Statement* (2005): *Ministry of Foreign Affairs and International Trade*, Canada, 2005, <http://www.dfait-maeci.gc.ca/cip-pic/ips/ips-en.asp>
- *Case Studies in Sanctions and Terrorism* (S. I.). Case 89-2, *US v. China* (1989-: Tiananmen Square Massacre, Human Rights). Washington: Peterson Institut for International Economics, s. 11, <http://www.iie.com/research/topics/sanctions/china.cfm>
- Clinton, Bill (2004): *Můj život*. Praha: Ikar, 2004.

- Declaration of Foreign Policy (1999): Ministry of Foreign Affairs, Slovenia, 1999, <http://www.sigov.si/mzz/eng/index.html>
- Delacoura, Katerina (2003): *Engagement or Coercion, Weighing Western Human Rights Policies towards Turkey, Iran and Egypt*. London: The Royal Institute of International Affairs, 2003.
- Donnelly, Jack (2000): *An Overview*. In: Forsythe, David P. (ed.): *Human Rights and Comparative Foreign Policy*. Tokyo: United Nations University Press, 2000, s. 310–334.
- Donnelly, Jack (1998): *International Human Rights*. Boulder: Westview Press, 1998.
- Drulák, Petr – Druláková, Radka (2000): *Tvorba a analýza zahraniční politiky*. Praha: VŠE, 2000.
- Dunne, Tim – Wheeler, Nicholas (2001): *Blair's Britain: a force for good in the world?* In: Smith, Karen – Light, Margot (eds.): *Ethics and Foreign Policy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2001, s. 167–184.
- Dunne, Tim – Wheeler, Nicholas J. (eds., 1999): *Human Rights in Global Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
- Egeland, Jan (1988): *Impotent Superpower – Potent Small State, Potentials and Limitations of Human Rights Objectives in the Foreign Policies of the United States and Norway*. Oslo: Norwegian University Press, 1988.
- Eguizabal, Cristina (2000): *Latin American foreign policies and human rights*. In: Forsythe, David P. (ed.): *Human Rights and Comparative Foreign Policy*. Tokyo: United Nations University Press, 2000, s. 276–309.
- Evans, Gareth (1985): *The Australian Approach to Human Rights, Address to the UN Commission on Human Rights*. Geneva: United Nations, 1985.
- Forsythe, David P. (2000 a): *Introduction*. In: Forsythe, David P. (ed.): *Human Rights and Comparative Foreign Policy*. Tokyo: United Nations University Press, 2000, s. 1–18.
- Forsythe, David P. (2000 b): *Human Rights in International Relations*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
- Forsythe, David P. (2000 c): *US foreign policy and human rights: The price of principles after the Cold War*. In: Forsythe, David P. (ed.): *Human Rights and Comparative Foreign Policy*. Tokyo: United Nations University Press, 2000, s. 21–48.
- Forsythe, David P. (ed., 2000): *Human Rights and Comparative Foreign Policy*. Tokyo: United Nations University Press, 2000.
- Gills, Barry – Rocamora, Joel (1992): *Low Intensity Democracy*. *Third World Quarterly*, Vol. 13 (1992), No. 3, s. 501–523.
- Gould, Carol C. (2004): *Globalizing Democracy and Human Rights*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- Graebner, Norman A. (1964): *Ideas and Diplomacy: Readings in the Intellectual Tradition of American Foreign Policy*. New York: Oxford University Press, 1964.
- Hájek, Jiří (1998): *Úsilí o lidská práva v dějinách*. In: *50 let Všeobecné deklarace lidských práv*. Praha: VŠE, 1998, s. 9–24.
- Hasenkamp, Miao-ling (2004): *Universalisation of Human Rights? The Effectiveness of Western Human Rights Policies towards Developing Countries after the Cold War*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2004.
- Hashimoto, Hidetoshi (2004): *The Prospects for a Regional Human Rights Mechanism in East Asia*. London: Routledge, 2004.
- Heaps, David (1984): *Human Rights and U.S. Foreign Policy: The First Decade 1973–1983*. New York: American Association for the International Commission of Jurists, 1984.
- Hollis, Martin – Smith, Steve (1990): *Explaining and Understanding International Relations*. Oxford: Oxford University Press, 1990.
- Hollis, Martin – Smith, Steve (2000): *Mezinárodní vztahy: výklad a porozumění*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2000.
- Hufbauer, Gary Clyde – Elliott, Kimberly Ann – Cyrus, Tess – Winston, Elizabeth (1997): *US Economic Sanctions: Their Impact on Trade, Jobs, and Wages*. Working Paper special. Washington, D.C.: Institute for International Economics, 1997, <http://www.iie.com/publications/wp/wp.cfm?ResearchID=149>
- Inoguchi, Takashi (2000): *Three Frameworks in Search of a Policy: US Democracy Promotion in Asia-Pacific*. In: Cox, Michael – Ikenberry, G. John – Inoguchi, Takashi (eds.): *American Democracy Promotion, Impulses, Strategies, and Impacts*. Oxford: Oxford University Press, 2000, s. 267–286.
- Ishay, Micheline R. (2004): *The history of Human Rights, From ancient times to the globalization era*. Berkeley: University of California Press, 2004.
- Jabine, Tomas B. – Claude, Richard P. (eds., 1992): *Human Rights and Statistics*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1992.
- Karabell, Zachary (2000): *Iran and Human Rights*. In: Forsythe, David P. (ed.): *Human Rights and Comparative Foreign Policy*. Tokyo: United Nations University Press, 2000, s. 206–223.
- Keck, Margaret E. – Sikkink, Kathryn (1998): *Activists beyond borders*. Ithaca: Cornell University Press, 1998.
- Kohl, Radek (2004): *Národní bezpečnostní strategie USA 2002. Institucionální kontext*. *Mezinárodní politika*, ročník XXVIII (2004), číslo 4, s. 5–7.
- Kohl, Radek (2005): *Národní bezpečnostní strategie USA*. *Mezinárodní vztahy*, ročník 40 (2005), číslo 1, s. 71–85.
- *Koncepce zahraniční politiky České republiky na léta 2003–2006 (2003)*. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2003, <http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=4191>

- Krejčí, Oskar (1997): Mezinárodní politika. Praha: Victoria Publishing, 1997.
- Krejčí, Oskar (2001): Mezinárodní politika. Praha: Ekopress, 2001.
- Kubicek, Paul J. (ed., 2003): European Union and Democratization, Introduction. London: Routledge, 2003.
- Kunczik, Michael (2004): Images of Nations and International Public Relations. In: Public Diplomacy and Media. Dubrovnik: Diplomatic Academy, Ministry of Foreign Affairs, 2004.
- Kváča, Vladimír (2003): Politická nestabilita v Africe, 1960–2000. Mezinárodní vztahy, ročník 38 (2003), číslo 4, s. 47–73.
- Lebow, Richard Ned (2003): The Tragic Vision of Politics, Ethics, Interests and Orders. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- Lehmannová, Zuzana (2002): K podstatě kulturního konfliktu a střetu civilizací. In: Česká republika a okolní svět. Praha: Oeconomica, 2002, s. 21–38.
- Lieber, Hans-Joachim (ed., 1993): Politische Theorien von der Antike bis zur Gegenwart. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 1993.
- Linklater, Andrew (1992): What is a Good International Citizen? In: Keal, Paul (ed.): Ethics and Foreign Policy. St. Leonards: Allen and Unwin, 1992, s. 21–43.
- Loužek, Marek (2005): Dokáže teorie veřejné volby vysvětlit rozšiřování Evropské unie? Mezinárodní vztahy, ročník 40 (2005), číslo 2, s. 5–23. Znovu otištěno in: Mezinárodní vztahy, ročník 41 (2006), speciální číslo, příloha, s. 83–101.
- Matlary, Janne Haaland (2002): Intervention for Human Rights in Europe. London: Palgrave, 2002.
- Mertus, Julie A. (2004): Bait and Switch: Human Rights and U.S. Foreign Policy. New York: Routledge, 2004.
- Meyer, William H. (1998): Human Rights and International Political Economy in Third World Nations, Multinational Corporations, Foreign Aid and Repression. Westport: Praeger Publishers, 1998.
- Morphet, Sally (2000): British foreign policy and human rights: From low to high politics. In: Forsythe, David P. (ed.): Human Rights and Comparative Foreign Policy. Tokyo: United Nations University Press, 2000, s. 49–86.
- Mower, Alfred Glenn (1987): Human rights and American Foreign policy. Westport: Greenwood Press, 1987.
- Mower, Alfred Glenn (1979): United States, The United Nations and Human Rights, The Eleanor Roosevelt and Jimmy Carter Eras. Westport: Greenwood Press, 1979.
- Nesshöver, Christoph (1999): Die Chinapolitik Deutschlands und Frankreichs zwischen Aussenwirtschaftsförderung und Menschenrechtsorientierung. Hamburg: Institut für Asienkunde, 1999.
- Norway and the International Protection of Human Rights (1977). Report to the Storting, No. 93. Oslo: Royal Ministry of Foreign Affairs, 1977.
- Powell, Alvin (2006): Balancing Human Rights and Security, Harvard Gazette Archives. Harvard: Harvard College, 2006, <http://www.news.harvard.edu/gazette/2004/03.11/27-rights.html>
- Reynolds, P. A. (1971): An introduction to international relations. Gateshead: Longman, 1971.
- Risse, Thomas – Sikkink, Kathryn (2000 a): International norms and domestic politics in Chile and Guatemala. In: Risse, Thomas – Ropp, Stephen – Sikkink, Kathryn (eds.): The Power of Human Rights, International Norms and Domestic Change. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 172–204.
- Risse, Thomas – Sikkink, Kathryn (2000 b): The socialisation of international human rights norms into domestic practices: introduction. In: Risse, Thomas – Ropp, Stephen – Sikkink, Kathryn (eds.): The Power of Human Rights, International Norms and Domestic Change. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, s. 1–38.
- Samuelson, Paul A. – Nordhaus, William D. (1991): Ekonomie. Praha: Svoboda, 1991.
- Santoro, Michael A. (2000): Profits and Principles, Global Capitalism and Human Rights in China. Ithaca – London: Cornell University Press, 2000.
- Schmitz, Hans Peter – Sikkink, Kathryn (2002): International Human Rights, International Organizations and Institutions. In: Handbook of International Relations. London: Sage Publications, 2002, s. 492–526.
- Sikkink, Kathryn (2004): Mixed Signals. U.S. Human Rights Policy and Latin America. Ithaca: Cornell University Press, 2004.
- Steiner, Henry J. – Alston, Philip (2000): International Human Rights in Context, Law, Politics, Morals. Oxford: Oxford University Press, 2000.
- Støre, Jonas Gahr (2005): Norwegian foreign policy priorities. Přednáška na London School of Economics, 26. 10. 2005, http://odin.dep.no/ud/norsk/aktuelt/taler/minister_a/032171-090437/dok-bn.html
- Sudre, Frédéric (1997): Mezinárodní a evropské právo lidských práv. Brno: Masarykova univerzita, 1997.
- Tomuschat, Christian (2003): Human Rights, Between Idealism and Realism. Oxford: Oxford University Press, 2003.
- UK International Priorities: A Strategy for the FCO (2003): Foreign and Commonwealth Office, UK, 2003, <http://www.fco.gov.uk/servlet/Front?pagename=OpenMarket/Xcelerate/ShowPage&c=Page&cid=1068721687493>
- U.S.: Military Aid After 9/11 Threatens Human Right (2002). New York Human Rights Watch, 2002, <http://hrw.org/english/docs/2002/02/15/usint3750.htm>

- Wan, Ming (2001): *Human Rights in Chinese Foreign Relations, Defining and Defending National Interests*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2001.
- Williams, Andrew (2005): *EU Human Rights Policies, A Study in Irony*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Whitehead, Laurence (ed., 2005): *The International Dimension of Democratization, Europe and the Americas*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Wright, Shelley (2001): *International Human Rights, Decolonisation and Globalisation, Becoming Human*. London: Routledge, 2001.
- Youngs, Richard (2001): *The European Union and the Promotion of Democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
- Znamenáček, M. – Ordnung, N. (1996): Ekonomický vzestup Číny a transformace asijských rozvojových zemí. In: kolektiv Katedry světové ekonomiky VŠE Praha: *Proměny světové ekonomiky a Česká republika*. Bělá pod Bezdězem: Nakladatelství Máchova kraje, 1996, s. 266–296.

Poznámka

- 1) *Stat' vznikla za podpory Grantové agentury České republiky (projekt č. 407/06/P020) a Fakulty mezinárodních vztahů Vysoké školy ekonomické v Praze (výzkumný záměr MSM613439909).*
- 2) *Autorka děkuje anonymním oponentům za cenné připomínky, jimiž přispěli ke z kvalitnění konečné verze textu.*